

УДК 7.045

МОНЕТНИЙ ДВІР НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ, ТЕПЕРІШНЄ, МАЙБУТНЄ

Ладоненко М.І.

Університетський коледж

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено основні історичні етапи становлення та побутування Монетного двору України як складової частини Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Досліджено принципи функціонування установи та її забезпечення новітніми техніками і технологіями у виробництві сучасної української монети. Окреслено актуальні проблеми та перспективи розвитку українського монетного виробництва.

Ключові слова: монета, емісія, карбування, карбувальний прес, цех карбування монет, Банкнотно-монетний двір Національного банку України.

Постановка проблеми. Одним з виробничих підрозділів Банкнотно-монетного двору Національного банку України є Монетний двір, що являється сучасним високотехнічним підприємством, динамічним та перспективним у своєму розвитку, високоякісним за випущеною продукцією, створеним за останнім словом науки і техніки. Підтвердженням цьому служить визнання іноземних фахівців, співпраця зі знайомими дилерськими фірмами, участь у міжнародних нумізматичних виставках, конкурсах, розміщення інформації про українські монети у зарубіжних каталогах, у «Паспорті монетних дворів світу», в якому презентуються лише ті підприємства, продукція яких має високий попит. Монетний двір України знайшов визнання як повноцінний партнер та серйозний конкурент серед аналогічних підприємств інших країн і продовжує впевнено розвиватись відповідно до світових тенденцій.

Аналіз досліджень та публікацій. Розквіт монетної справи на теренах України ототожнюють зі здобуттям незалежності, адже саме цей період став вирішальним у питаннях створення власної банківської та грошової системи і заснування Монетного двору як такого. Постанови Кабінету Міністрів «Про створення потужностей по виготовленню національної валюти та цінних паперів» від 18 вересня 1991 року і Президії Верховної Ради «Про національну валюту в Україні» від 14 листопада 1991 року поклали початок створенню в Україні власної виробничої бази для виготовлення грошей. Провідні вчені на злеті національного духу задокументували важливі віхи становлення України як держави, чим і забезпечили надійну джерельну базу для дослідження історичних передумов заснування та подальшого розквіту вітчизняного монетного виробництва. Серед провідних вчених, які в своїх працях окреслюють особливості монетного виробництва в незалежній Україні слід виділити таких як Р. Шуст, Р. Арешкович, Т. Мартиняк, О. Жупан, Н. Ігнатова, Н. Дорофєєва, З. Комаринська, М. Дмитрієнко, В. Литвин, Л. Яковлева, В. Ющенко, А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, М. Гнатишак, Б. Мартос, Я. Зозуля, О. Рудніченко. Особливої уваги заслуговують наукові статті у періодичних виданнях: Вісник Національного банку України, Нумізмати́ка і фалеристика, Українська нумізмати́ка і боністика, Львівські нумізмати́чні записки, Банкноти і монети України. Важливим джерелом інформації про роботу Монетного двору є річні звіти Національного банку України.

Мета статті полягає у висвітленні постійно зростаючого інтересу до монетної емісії незалежної України та технічних і технологічних новацій сучасного підприємства по виробництву монет –

Монетного двору України. Враховуючи динамічний розвиток монетного виробництва на Україні та новітні тенденції продукування монет у світі, це питання заслуговує на систематизацію та узагальнення історичних даних та характеристику свого стану, проблем та прогнозування перспектив подальшого розвитку підприємства на сьогоднішній день.

Виклад основного матеріалу дослідження. У історичній ретроспективі мистецтва створення монети на території України можна виділити декілька хронологічних етапів, одним з яких є новітня доба – незалежності, яка охоплює часові рамки з 1991 року по сьогоднішній день.

З дня проголошення незалежності в Україні почалась розбудова суверенної держави, однією з ознак якої слід вважати національну валюту. Одним з першочергових питань стало питання про виробництво власних грошей і зокрема монет, а отже і пошук виробничої бази для забезпечення даних потреб.

Після прийняття Президією Верховної Ради України 14 листопада 1991 року постанови № 1809 «Про національну валюту України», Державний комітет з оборони та промислового машинобудування доручив Дніпропетровському проектному інституту опрацювати перед проектні пропозиції щодо організації та розміщення Українського монетного двору. Для виконання цього доручення була створена робоча група на чолі з директором інституту Р. Голіковим. Перед групою стояло завдання визначити виробничі потужності Монетного двору та опрацювати варіанти розташування його на діючих підприємствах України. Передбачалось, що в майбутньому він забезпечить не лише карбування розмінної монети, а й виготовлення урядових нагород, металевих знаків державних відзнак, пам'ятних медалей та інших виробів [12, с. 335].

Перші українські монети спочатку були замовлені в Італії, де на Монетному дворі «Istituto Poligrafico E Zecca Del lo Stato» було відкарбовано певну кількість українських монет різних номіналів. Такий розвиток подій став тривожним з точки зору економіки, адже на це витрачались величезні суми валюти. Тому Національному банку України було доручено побудувати власні виробничі потужності на основі діючих підприємств, які мають подібні технології. Найбільш відповідними для подібного виробництва були Луганський верстатобудівний завод та сумське ВО «Електрон».

Зрештою, за результатами конкурсу, право на виготовлення перших українських розмінних монет виборов Луганський верстатобудівний завод. Створення власної виробничої бази розпочалось з уведення в експлуатацію тимчасового монетного

виробництва. За короткий термін, у дев'ять місяців на базі заводу було організовано підприємство для тимчасового карбування монет. Процес розробки проектної документації, укомплектації та вивчення технологічної бази створення монет було завершено завдяки Монетному двору Великобританії «Royal Mint Servis» [2; 11].

Однак подібне виробництво не мало змоги забезпечити повний спектр виготовлення якісної продукції, необхідної для розбудови молодого держави. Тому було прийнято рішення створити сучасний високотехнологічний Монетний двір у місті Києві. З цією метою виконуючий обов'язки прем'єр-міністра України Ю. Звягільський 15 червня 1994 р. підписав розпорядження № 449-р про передачу Національному банку України будівлі заводу «Алмаз» та всієї його земельної ділянки для створення монетного виробництва. 28 червня цього ж року заступник Голови Правління Національного банку Р. Арешкович затвердив «Завдання на проектування Монетного двору Національного банку України в м. Києві». При цьому ставилось завдання вивчити досвід найкращих монетних дворів світу. В технологічному процесі та комплектуванні обладнання передбачалось використати найсучасніші пропозиції фірм «The Royal Mint» (Англія), «Sherritt International» (Канада), «Buhler» (Німеччина), Австрійського та Словацького монетних дворів, російського Госзнаку, а також найкращу продукцію підприємств України і обладнання, закуплене для Луганського верстатобудівного заводу [12, с. 337].

11 серпня 1994 року наказом Національного банку України № 126 утворено технічну дирекцію Монетного двору. У 1995 році Національний банк України провів тендер на будівництво українського Монетного двору, у якому взяли участь монетні двори Великобританії, Австрії, Франції, Італії та Південно-Африканської Республіки. Переможцем, а отже і генпідрядником проекту став Австрійський монетний двір. 3 лютого 1995 року було підписано контракт із Австрійським монетним двором про створення монетного виробництва. Вдруге до роботи над проектом Монетного двору, тепер уже в Києві, був залучений Дніпропетровський проектний інститут.

У 1996 році 29 січня Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 128 за якою Монетний двір на ряду з Центральним сховищем та Фабрикою банкнотного паперу віднесено до найважливіших будов виробничого призначення України. Для їх будівництва було передбачено фінансування за рахунок бюджетних коштів, однак через дефіцит державного бюджету Національний банк був зобов'язаний оплачувати витрати за рахунок власного прибутку.

Не дивлячись на ряд складнощів вже на початку 1997 року було завершено будівництво, що стало першим кроком в організації роботи та технологічних і технічних експериментах. Значну частину устаткування було змонтовано на тимчасовому Луганському виробництві та капітально відремонтовано для подальшої експлуатації на київському Монетному дворі.

23 квітня 1998 року відбулось офіційне відкриття Монетного двору Національного банку України (рис. 1). Церемонія відбулась за участі найвищих державних чинів України – Л. Кучма та Австрії – В. Кліма.

З відкриттям підприємства введено в дію перший пусковий комплекс: цех карбування пам'ятних та ювілейних монет, граверню та макетну майстерню, інструментальне виробництво та центральну заводську лабораторію. Того ж року на випущених монетах з'являється специфічний знак виготов-

лювача (рис. 2), що поєднав у своєму зображенні тризуб, складений з букв М, Д, У (Монетний двір, Україна) та гривню – грошову одиницю часів Київської Русі – символ Національного банку України. На монетах, які були відкарбовані до створення Монетного двору в Києві, логотип відсутній.

Рис. 1. Банкнотно-монетний двір Національного банку України

Рис. 2. Логотип Монетного двору України

У 1999 році підготовлено до роботи другий пусковий комплекс: цех карбування розмінних монет і цех виготовлення орденів та медалей. Організовано та введено в дію комплекс допоміжних служб: ремонтна, складська та енергетична дільниця, склад монет. Для повноцінної роботи з металами функціонування майже 200 енергосистем забезпечило особливий мікроклімат, стабільну вологість та температуру. Спеціальне покриття на підлозі – каучук, дозволило створити хорошу звукоізоляцію і забезпечило антистатичку приміщень [2; 6; 9].

Отже, у результаті успішного будівництва до складу Монетного двору ввійшли такі підрозділи: граверна та макетна майстерня, інструментальний цех, цех карбування ювілейних та пам'ятних монет, цех карбування монет масового обігу, цех виготовлення орденів та медалей, цех державних нагород (відкритий у 2000 році).

Київський Монетний двір першопочатково був створений як новітнє надсучасне виробництво і був спрямований на перспективу своєї подальшої діяльності. Вже на момент відкриття Монетний двір України міг суперничати з іншими монетними дворами, зокрема – Австрійським монетним двором за якістю і кількістю найсучаснішого обладнання. Доказом цього може служити наявність на українському виробництві гідравлічних пресів із програмним керуванням «Гребенер», яких у світовій практиці на той час налічувалося 5 одиниць, чотири з них – у нас і один, експериментальний, на Австрійському монетному дворі [2; 9; 11].

Створений на межі тисячоліть, Монетний двір України вже у перші роки свого існування вийшов на загальноєвропейський рівень. Економічний розвиток незалежної України дозволив впровадити більш досконалі процеси і прийоми монетної чеканки, що базуються на новітніх технологічних досягненнях. За роки функціонування на Монетному дворі України освоєно і налагоджено випуск розмінних та обігових монет, пам'ятних та ювілейних монет, державних нагород, відомчих відзнак, різноманітної сувенірної та презентаційної продукції.

Робота з технічного переоснащення Монетного двору і зараз не припиняється. У 2010 році повністю замінено парк карбувальних пресів із виготовлення розмінних монет: встановлено 16 нових високошвидкісних прес-автоматів, із них 10 – німецької фірми «Гребенер» (Grabener Pressen Systeme GmbH & Co. KG) і 6 – ще однієї німецької фірми «Шулер» (Schuler Pressen GmbH & Co. KG), які здатні продукувати до 700 монет за хвилину. Окремий прес призначений для біметалевих монет із недорогоцінних металів [10, с. 12]. Подібні преси створюють тиск 150 тонн і забезпечують швидкість карбування близько 550 штук за хвилину. У виробництві застосовується гідравлічний прес фірми «Зак енд Кіссельбах» (Sack & Kisselbach Maschsenfabrik GmbH), що переносить зображення з редуційного пуансона на карбувальний інструмент для виготовлення монет великих діаметрів. Того ж року завершено технічне переоснащення цеху виготовлення медалей і орденів та впроваджено у виробництво технологію художнього лиття. Велику увагу приділено підготовці якості поверхні заготовок для карбування монет, у цих цілях встановлено агрегат фірми «Рослер» (Rösler) для обробки поверхні заготовок. Крім того, в інструментальному цеху Монетного двору здійснено монтаж нової лінії з хромування карбувальних інструментів для збільшення швидкості їх виготовлення, якості та довговічності монет [9; 10].

Ефективна діяльність Монетного двору сьогодні – це результат компетентності, професіоналізму та розуміння новаторських напрямків у виробництві грошових знаків кваліфікованими співробітниками, серед яких хороші управлінці, знані художники і скульптори, фахівці відповідних департаментів. Злагоджену роботу підприємства забезпечують досвідчені керівники різних рівнів: генеральний директор Банотно-монетного двору – А. Шевчук, директор Монетного двору – В. Решинський, заступник директора – начальник виробничого відділу – А. Шаталов, начальник цеху карбування ювілейних та пам'ятних монет – В. Блощаненко та інші.

Концепція розвитку Монетного двору – йти в ногу зі світовими науково-технічними тенденціями, застосовувати новітні техніки та технології, проявляти високий професіоналізм та здатність давати гідну відповідь черговим викликам часу. Значні кошти і зусилля керівники спрямовують на удосконалення інженерно-технічного устаткування (відповідно до Стратегічної програми діяльності Національного банку України, щодо розвитку та вдосконалення виробництва банкнот і монет на 2012-2015 роки), підвищення кваліфікації працівників та освоєння нових технологій. Так, з метою підвищення продуктивності праці впроваджено сучасну технологію автоматизованого пакування монет у паперові ролики з подальшим формуванням блочної упаковки на автоматичній лінії. Значно поліпшено вхідний і вихідний контроль основних і допоміжних матеріалів. Він здійснюється у лабораторії Українського державно-виробничого центру стандартизації, метрології та сертифікації.

Подібної лабораторії за рівнем оснащення найсучаснішим обладнанням і приладами не має в своїй системі навіть Національна академія наук України [6; 7; 8]. Монетний двір України у своїй діяльності активно застосовує технологію виготовлення монет категорії якості карбування пруф, пруф-лайк, брильянт-анциркулейтед, спеціальний анциркулейтед та анциркулейтед. Підприємством освоєно технологію виготовлення монет масового обігу з монометалів та сплавів, монет типу «бікolor».

Монетний двір у своїй практиці застосовує ряд технологічних можливостей сьогодення: нанесення на вироби позолоти та голографічних елементів (рис. 3), оздоблення емальми (рис. 4) та дорогоцінним або напівдорогоцінним камінням, комп'ютерне моделювання (програма тривимірного моделювання Компас-3D) з використанням лазерного сканера та гравірувального верстата з числовим програмним керуванням, широка гама кольорових покриттів – тамподрук (рис. 5) та патинування, захисне покриття виробів лаками. комп'ютерне нанесення написів та зображень на металеву пластину (вирізним верстатом електроіскрової обробки «Ажі Шарміль»), пакування в ролики, пакети-блоки та сувенірну упаковку [4; 5].

Рис. 3. Реверс ювілейної монети «Державний гімн України», 2005, застосування голографічного зображення

Рис. 4. Аверс та реверс пам'ятної монети «Українська лірична пісня», 2012, застосування кольорової емалі

Рис. 5. Реверс ювілейної монети «Українська вишиванка», 2013, застосування технології тамподруку

Дивлячись на безперечні успіхи Монетного двору України, оминаються належно увагою проблеми і труднощі підприємства. Тим не менш лишається ряд проблем, що потребують компетентного вирішення. Серед таких: практична невизначеність статусу Монетного двору (юридично не закріплена функція випуску нагородних знаків), застаріле інженерно-технічне устаткування та витрати на його ремонт або заміну, не замкненість виробничого циклу розмінних монет, проблема популяризації продукції Монетного двору за кордоном.

Найгостріша проблема пов'язана із неповною завершеністю виробничого циклу карбування розмінних монет. Заготовки й досі закуповуються за кордоном, оскільки такого виробництва в Україні просто не існує. Фірмою постачальником є «Сесо S.A» (Іспанія). Це зумовлює переплату та втрату близько 30% металу в процесі випробувань. Тому існує актуальність в подальшому створити власне виробництво заготовок на території України. Такий підхід було організовано стосовно виготовлення пам'ятних та ювілейних монет із недорогоцінних металів. У 2013 році відкрито власну виробничу дільницю по виготовленню нейзильберових заготовок, що повністю забезпечує попит та налагоджено співпрацю з науково-виробничим підприємством «Харків ДМВ», яке виготовляє заготовки з цінних металів [6; 10].

Боротьба з подібними викликами нового часу та виробничими проблемами є головною рушійною силою розвитку та трансформації Монетного двору, поштовхом до активної презентації продукції підприємства та конкурсування з іншими світовими виробниками монет.

Минуло вісімнадцять років з моменту введення в роботу Монетного двору України та входження його продукції до світового нумізматичного ринку.

Сьогодні є потреба в подальшому розвитку цього підприємства та прогнозуванні перспектив опанування міжнародного ринку. Втілення програми розвитку монетного мистецтва в Україні потребує не лише виконання плану випуску і реалізації монет, але й чіткої стратегії маркетингової діяльності. Особливо це стосується популяризації нашої продукції на світовій арені, що реалізується завдяки участі у різноманітних заходах нумізматичного спрямування: Міжнародних нумізматичних форумах (Базельській, Нью-Йоркській, Штутгартській, Мюнхенській, Берлінській, Празькій та інших монетних конвенціях), Міжнародній європейській монетній конвенції «NUMIZMATA», Конференції директорів монетних дворів, щорічних нумізматичних виставках у Празі (Чехія), у Філадельфії (Сполучені Штати Америки), у Талліні (Естонія), «World Money Fair» у Базелі (Швейцарія) та ANA World's Fair of Money у Чикаго (Сполучені Штати Америки) та міжнародних конкурсах монетного дизайну у Японії, у Сполучених Штатах Америки (конкурс Американської нумізматичної асоціації), у Європі (Європейський міжнародний конкурс «Монетне сузір'я»), тощо.

Будівництво підприємства такого рівня як Монетний двір для молоді держави стало справжнім викликом, однак у той же час і вагомим здобутком, адже наш Монетний двір завдяки якісному устаткуванню і працьовитому колективу зміг стати конкурентоспроможним відносно аналогічних світових підприємств і достатньо швидко заволодів увагою поціновувачів монетного мистецтва. В умовах глобалізації Монетний двір України націлений на опанування новітніх технік і технологій виробництва, впровадження інновацій та поетапний план подальшого розвитку.

Список літератури:

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV (зі змін, і доп.) // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності (Додаток до журналу «Вісник Національного банку України»). – 2001. – С. 3–26.
2. Арешкович Р. Інфраструктура Національного банку: будівництво, реконструкція, соціальний розвиток / Р. Арешкович // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 1. – С. 4–16.
3. Воронова Л. Національний банк України / Л. Воронова, А. Мороз, М. Пуховкіна, М. Савлук // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 5. – С. 6–9.
4. Жупан О. Фабрика мрій: [про Монетний двір НБУ] / О. Жупан // Вісник. – 2001. – № 1. – С. 60–63.
5. Інформаційно-довідковий журнал: Банкноти і монети України № 18 – К.: Національний банк України, 2014. – 88 с.
6. Папуша А. Банкотно-монетний двір Національного банку України – символ державності / А. Папуша // Вісник Національного банку України. – 2006. – Спецвипуск. – С. 30–36.
7. Річний звіт Національного банку України за 2012 рік [Електронний ресурс] / Департамент статистики та звітності Генерального економічного департаменту Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
8. Річний звіт Національного банку України за 2013 рік [Електронний ресурс] / Департамент статистики та звітності Генерального економічного департаменту Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Матвійчук Ю. Безцінні скарби України / Ю. Матвійчук // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 10. – С. 52–56.
10. Матвійчук Ю. Анатолій Шевчук: «Своє 20-ліття Банкотно-монетний двір зустрічає глибоким технічним переоснащенням» / Ю. Матвійчук // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 9. – С. 10–16.
11. Фінансова грамотність: навч. посібник / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К., 2013. – 311 с.
12. Шуст Р. М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посібник / Р. М. Шуст. – К.: Знання, 2007. – 371 с.

Ладоненко М.И.

Университетский колледж
Киевского университета имени Бориса Гринченко

МОНЕТНЫЙ ДВОР НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ: ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ, БУДУЩЕЕ

Аннотация

В статье отражены основные исторические этапы становления и существования Монетного двора Украины как составной части Банкнотно- монетного двора Национального банка Украины. Исследованы принципы функционирования учреждения и его обеспечение новейшими техниками и технологиями в производстве современной украинской монеты. Определены актуальные проблемы и перспективы развития украинского монетного производства.

Ключевые слова: монета, эмиссия, чеканка, чеканочный пресс, цех чеканки монет, Банкнотно- монетный двор Национального банка Украины.

Ladonenko M.I.

University College
of Borys Grinchenko Kyiv University

MINT OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE: PAST, PRESENT, FUTURE

Summary

The article highlights the main historical stages of development and existence of Mint of Ukraine as part of the Banknote Printing and Minting Works of National Bank of Ukraine. Principles of operation of the institution and its software with the latest techniques and technologies in the production of modern Ukrainian coins have been researched. Problems and prospects of development of Ukrainian coin production have been outlined.

Keywords: coin, emission, embossing, stamping press, shop coinage, Banknote Printing and Minting Works of National Bank of Ukraine.